

Chronicon

GENERALIA

Analecta Cisterciensia, XXV, 1969, p. 42-106 : D. S. BUCZEK, *Medieval Taxation : The French Crown, the Papacy and the Cistercian Order (1190-1320)*. Varia indicantur de contributionibus specialibus illa aetate impositis Ordini Cisterciensi ad hoc ut expeditiones « Cruciatorum » ad bonum effectum deduci possent. In documentis hac ratione indicatis et tractatis plus quam semel etiam Ordo Praemonstratensis citatur. Ut unum decretum tale citemus, refertur, p. 64, n. 16, decretum asservatum in Archives Nationales, Paris, 1938, n. 6 (augusti 12, 1275) : « Decimam quidem omnium reddituum Cisterciencium et Praemonstratensium ordinum... deponi apud Templum Parisius faciemus, ut si nos transfretare contingat subventioni nostre proficiat, alioquin cum alia decima in eodem regno tibi concessa in terre predictae subsidium convertatur ». Ordinatio talis a summo Pontifice, Gregorio X, regi Philippo III proponitur. (J.B.V.)

Ordinis indoles.

In *Review for Religious*, XXIX, 1970, p. 59-78, W. HINNEBUSCH, O.P., sub titulo : *Origins and Development of Religious Orders* brevem conspectum tradit de originibus et vita foundationum regularium. En, quae scribit, l.c., p. 61, s. de nostro Ordine : « The Gregorian Reform blossomed in several other ways that had an effect on both the canons regular and the mendicants. Gregory VII had enlisted the laity in his drive against the lax clergy. Toward the end of the century, penitential brotherhoods of men and women of all classes began to form. They were moved by the ideal of Apostolic poverty, passion for reform, and scorn for unworthy priests. Many of their members went about preaching... These groups were often dominated, sometimes formed, by itinerant preachers who were not always clerics. Inspired by the example of the Apostels, these evangelists wore poor clothing, traveled on foot, and begged their bread. Robert of Arbrissel and Norbert of Xanten gathered their disciples into abbeys of canons. Robert's abbey at Fontevrault (ca. 1101) and Norbert's at Prémontré (1120) gradually developed into orders as older monasteries affiliated with them or reform minded bishops and nobles helped them to make fundations. Prémontré began to develop into an order under its first abbot, Hugh of Fosse, with adoption of practices and rules that were Cistercian inspired. This strong turn toward contemplation, the early

acceptance of parishes, and involvement in the training of the clergy, prevented the Premonstratensian form giving themselves as assiduously to preaching as Norbert has hoped. Many German abbeys adhered more closely to this plane and remained outside the federation. By 1177 A.D. the Norbertines had a well-organized government, headed by an abbot general with true authority and an annual general chapter. A system of visitation and the Premonstratensian rite preserved the unity and customs of a decentralized institute composed of largely autonomous abbeys. They were grouped into regional divisions under vicars general». (J.B.V.)

Regula S. Augustini.

Recenter (a. 1967) L. VERHEYEN, O.S.A., librum vere conspicuum evulgavit : *La Règle de S. Augustin*. (Cfr. *An. Praem.*, XLV, 1969, p. 323). A. MANRIQUE, eiusdem ordinis sodalis, et professor in universitate Salamantina, librum dictum accurato examini subiecit. Ac conclusiones suae inquisitionis evulgavit in periodico *La Ciudad de Dios*, cuius ipse Manrique director est, LXXXIV, 1968 (in fasciculo dedicato P. A. Vega) : *Nuevas aportaciones al problema de la « Regula S. Augustini »* : l.c., p. 707-746. Praecipuas conclusiones P. Manrique proponimus. Relate ad traditionem manuscriptam « regulae », cum P. Verheyen admittit Manrique textum ipsum « regulae » maxime quoad sic dictum « praeceptum », seu « regulae strictae », quoad substantiam, recte ad nos pervenisse. — Si ulterius quaeritur qua occasione S. Augustinus « praeceptum » illud composuerit, censet ac defendit Manrique « regulam » elementa essentialia vitae religiosae plurima, ad mentem Augustini, continere; non constituere quidem tractatum vere dictum vitae coenobiticae. Agitur de scripto quodam occasionali, compositio ad hoc ut vitae quodammodo turbatae monachorum remedium afferatur. Monachi de quibus hic agitur sunt monachi Hadrumetini. Praeterea censet Manrique in hoc « praecepto » omnino supponi ea quae a S. Augustino strenue exposita et vindicata fuerant contra Pelagianos. Effertur enim a sancto doctrina omnino retinenda de gratia, de culpis contra charitatem, de remedio adhibendo in correctionibus, de obedientia; terminando in cap. 12 « regulae » cum expositione necessitatis orationis. Conscripta proinde dicitur « regula » inter annos 412-430. (J.B.V.)

ARCHIVA - SCRIPTORIA

Belgium.

Au cours de l'année 1969 parut parmi les publications des Archives générales du royaume de Belgique : Archives de l'État à Namur, le t. III, de l'*Inventaire analytique des Enquêtes judiciaires du Conseil de Namur (1634-1666)* par C. DOUXCHAMPS-LEFÈVRE (505 p.). Les abbayes prémontrées de Heylissem, de Leffe, et surtout de Floreffe

sont citées dans ces enquêtes. Les Tables du livre indiquent les documents et le contenu de ces citations. (J.B.V.)

Alba Curia.

M. Jean BLOTTIÈRE publie, dans le *Bulletin de la Commission des antiquités et des arts de l'ancienne Seine-et-Oise*, LXe vol., 1968-1969, aux p. 53-78, la Table du cartulaire d'Abbecourt-en-Pinserais. (X.L.O.)

Bona Spes.

In de *Inventaire des archives de l'abbaye cistercienne d'Épinlieu (XIIIe-XVIIIe siècles)*, door R. WELLENS, Brussel, 1970, vindt men op blz. 18, nr. 469 : « Mesurages de biens appartenant aux abbayes de Bonne-Espérance et d'Épinlieu, 7 mai 1738, I pièce » en op blz. 27, nr. 640 : « Pièces de procédure entre l'abbaye d'Épinlieu et l'abbaye de Bonne-Espérance au sujet d'un bien aux Estinnes, s.d. 3 pièces ». Dit archief bevindt zich in het Rijksarchief te Bergen. (W.M.G.)

Occasione articuli L. TONDREAU, *Un manuscrit décoré du XIIe siècle : La Bible de Bonne-Espérance* in *Anal. Praem.*, XLIV, 1968, p. 61-77, haec notat P.-M. BOGAERT, O.S.B., in *Bulletin d'ancienne littérature chrétienne latine* in *Revue Bénédictine*, LXXIX, 1969, pag. spec., p. 151 s., sub numero 531 : « L'auteur se limite à l'étude de la décoration ; et c'est bien son droit... Nous voudrions faire quelques remarques supplémentaires destinées à faire mieux connaître les particularités de cette Bible : 1. Le psautier est suivi de quelques vers inédits à notre connaissance dont voici la teneur : *Iustum psalmodum studuit pars prima beare, ultima uero deo nos ammonuit iubilare ; sic decet ut cum quis iuste uiuendo beatus iustificatori laus digna deo tribuatur cum patre cum nato laudetur spiritus almus cui sit iocunda noster laudatio psalmus* ; 2. Jérémie est précédé d'un prologue assez rare, qu'on lit dans des mss. (dom Bogaert novem mss. talia indicat). Il est difficile de déterminer l'origine de ce prologue qui insiste sur l'autorité simultanée des Septante et de l'hébreu et qui défend de corriger l'un par l'autre... Il peut être largement antérieur à la renaissance carolingienne. Dans la Bible de Bonne-Espérance, il suit le prologue hiéronymien avec un titre propre ; en revanche, dans le plus ancien témoin, Paris B.N., lat. 94, il est précédé du titre : *Incipit prephatio iheronimi presbyteri in libro iheremiae* et suivi sans aucun titre intermédiaire du prologue hiéronymien ». (J.B.V.)

Grimberga.

La *Revue Bénédictine*, t. LXXX, 1970, p. 17-50, publie un article du prof. V. SAXER, *Un sermon médiéval sur la Madeleine. Reprise d'une homilie antique pour Pâques attribuable à Optat de Milève*. On retrouve cette homilie dans les anciens manuscrits sous deux formes : une forme ancienne et une forme médiévale. Un ms., conservé actuelle-

ment à la bibliothèque des Bollandistes, Bruxelles 5, fol. 21v-22, nous donne la forme médiévale; elle date du XIIe siècle et provient de l'abbaye de Grimbergen. (J.B.V.)

Insula S. Mariae (Mariënweerd).

In het *Nederlandse Archievenblad*, 74 (1970), blz. 201-209, publiceerde dr. A. J. MARIS een artikel *Over het archief van de voormalige abdij Sint Mariënweerd bij Beesd*. De nog steeds actieve historica bespreekt allereerst summier de nu bestaande archivalia : 1. het charter van de gekozen Roomse Koning Willem van Holland d.d. 1248 (thans in R.A. te Arnhem); 2. het Cartularium (Kon. Bibl. te Brussel); 3. de bescheiden, in 1928 door de Oud-Bisschoppelijke Clerezy van Utrecht aan het R.A. te Arnhem overgedragen; 4. het archiefbestanddeel, dat onlangs door Park aan Berne is overgedragen, waarvan melding in *Anal. Praem.*, 46 (1970), p. 374.

Daarna stelt zij, zover als mogelijk, de lotgevallen van het archief vast in de roerige tijd op het eind van de 16de eeuw en concludeert, dat de verloren geraakte collectie oudste charters van Mariënweerd reeds voor december 1583 buiten de tegen de Koning van Spanje verbonden Nederlandse gewesten waren gebracht. In het jaar 1592, wanneer het klooster ophoudt te bestaan in voor-reformatorische zin en de gewezen kloosterling en coadjutor Frederik van Winssen de administratie vanwege het Gelderse Hof ter hand neemt, begint nieuwe archiefvorming. Volgens dr. Maris valt in dit jaar de caesuur tussen oud en nieuw archief, ook ons inziens terecht. Een gedeelte van het oude archief geraakte in het archief van het Hof, nadien in de Gedeputeerdenkamer van de Staten van het Kwartier van Nijmegen; een ander gedeelte ervan behield Fr. van Winssen onder zich (het is dit gedeelte, waarvan de dochter van van Winssen, tesamen met jonge administrators-bescheiden, stukken aan de abdij Park heeft verkocht in 1662/3).

Tevens wordt nagegaan, langs welke wegen de in 1928 aan het R.A. van Gelderland overgedragen verzameling archivalia destijds in handen van de Oud-Bisschoppelijke Clerezy is gekomen. Deze ingewikkelde gang van zaken neemt een aanvang met de begiftiging van de Bernensis Guillam Quisthout door koning Lodewijk XIV met het abbatiaat van Mariënweerd na zijn verovering van Gelderland. Quisthout's advokaat dr. Marten Ingen Housz vorderde van de Gedeputeerden van Nijmegen bepaalde kloosterbescheiden op en zijn secretaris, de eveneens fransgezinde Cornelis Loots, zal deze stukken bij zijn vlucht uit Utrecht na de aftocht van de Franse troepen daar hebben achtergelaten.

Dr. Maris, die al eerder studie maakte van het archief van Mariënweerd besluit deze gedocumenteerde bijdrage met de wens, dat het Brusselse Cartularium te eniger tijd naar Nederland moge terugkeren. (H.V.B.)

Parcum.

Nova prodiit editio operis celebris Rudolf VON BIBERACH, *Die sieben straten zu Got*. Editio ista confecta dicitur iuxta ms. Einsiedeln 278 (ed. Firenze-Quaracchi; in serie : Spicilegium Bonaventurianum). M. SCHMIDT editionem illam curavit (2 tomm.), introductione accurata praemissa ipsi textui. Plurima antiqua manuscripta operis notantur, inter quae nr. 11489-91, Bibl. reg. Bruxellis, proveniens ab abbazia Parcensi. (J.B.V.)

Tongerloa.

In *Academische Tijdingen K.U.L.*, IV, 1970, nr. 8 verscheen een rijk geïllustreerd artikel van L. BURIE, *Een partiële kopie van het Liber Floridus in de norbertijnenabdij van Tongerlo*. Het Hs. dateert van de 15de eeuw (na 1473) en werd toegeschreven aan de Leuvense professor Hemricus de Campo († 1460). Een onderzoek van de tekst maakte duidelijk dat zijn auteurschap niet kan gehandhaafd worden. In dit artikel beperkt zich de Schr. een toelichting te geven op de inhoud van het Hs., gedeeltelijke kopie van het *Liber Floridus*, en een beschrijving van de voornaamste illustraties. Een meer gedetailleerde studie over dit Hs. wordt in het vooruitzicht gesteld. (M.K.)

Truncinium.

In de reeks van inventarissen uitgegeven door de zorgen van het Alg. Rijksarchief, verscheen, in 1970, *Inventaris van het Archief van de familie de Potter d'Indoye en aanverwante families*, door C. ASAERT en A. WYFFELS. Onder nr. 416 (blz. 50) staat daarin vermeld : Proces voor de Raad van Vlaanderen tussen de prelaat van Drongen en Ch. L. Stevens, verweerder, betreffende goed van laatstgenoemde, 1772-1773. R. Heye was te dien tijd prelaat van Drongen. (J.B.V.)

Vita S. Norberti.

In een inhoudrijk en grondig artikel behandelde Prof. Dr. Gilbert De Smet van de Rijksuniversiteit te Gent de oudste bronnen over de uitdrukking « Modertale-Materna lingua », in het *Gedenkschrift für William Foerste, hrsg. von Dietrich HOFMANN*, Keulen, Wenen (Böhlau), 1970, blz. 139-147.

Onder deze bronnen neemt de zgn. *Vita B* een ereplaats in vermits in deze handschriften van deze *Vita* (Soissons 12 en 23, en Amiens 594) de uitdrukking *materna lingua* voorkomt. Wellicht zal niet idereen kunnen akkoord gaan met de ongenueanceerde bewering van de schrijver dat de *Vita A* enkele jaren later dan de *Vita B* zou ontstaan zijn (blz. 143). Dit is inderdaad de mening van meerdere auteurs, maar over deze kwestie is het laatste woord nog niet gesproken. Voor de studie van Prof. G. De Smet heeft dit detailpunt echter geen belang. Het blijft een feit dat de uitdrukking *materna lingua* in een van de oudste handschriften van de *Vita B* voorkomt en uit de 12de eeuw stamt. (W.M.G.)

AUCTORES ANTIQUI

Anselmus Havelbergensis.

P. ANTIN publie dans la *Revue des Études Augustiniennes*, XVI, 1970, p. 35-46, un article : *Jérôme antique et chrétien*. En décrivant l'influence du « Doctor maximus Scripturarum », il énumère les auteurs anciens qui citent ses textes dans leurs propres œuvres. Entre ceux-ci, il indique : Anselme de Havelberg († 1158), citant S. Jérôme : *Ep.* 52, 11, 4 et *Ep.* 14, 8, 1-4. (J.B.V.).

Gerardus Coloniensis.

In *Biographie Nationale* (Bruxellis), t. XXXII (1964), G. DESPY egerat de Gerardo Coloniensi, canonico Heilissemsi, « copiste de manuscrits dans le diocèse de Liège à la fin du XIIIe et au début du XIVe siècle » (l.c., col. 213-217). De eodem Gerardo scribit P. JACQUET in art. *Floreffe*, fasc. 98 *Dictionnaire d'Hist. et de Géogr. Ecclés.* (t. XVII, 1970), col. 523 : « En 1292, l'abbé Gilles de Niel, chargea un chanoine d'Heylissem, Gérard de Cologne, de confectionner le recueil des chartes de l'abbaye. Ce copiste réputé, à qui l'on doit aussi le cartulaire et le polyptique d'Heylissem, exécuta pour Floreffe une œuvre que sa perfection formelle situe parmi les plus belles réalisations de la technique du livre de luxe au bas moyen âge ». (J.B.V.)

Ep. Louys.

Le *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VII, fasc. XLVI-XLVII, coll. 745-763 (1969), donne un article (écrit par E. BERTAUD) : *Horloges Spirituelles*. Il s'agit d'exercices de dévotion comportant des prières ou des thèmes de méditation rattachés à certaines heures de la journée. Parmi les auteurs de pareilles « horloges spirituelles » figure Ep. Louys († 1682), abbé d'Étival, qui « semble être l'auteur de l'*Horloge pour l'adoration perpétuelle du Saint-Sacrament*, Paris, 1674, destinée aux bénédictines du Saint-Sacrament, et qui harmonise le culte de la présence réelle et l'adoration réparatrice » (l.c., col. 758. (J.B.V.)

Philippus de Harvengt.

Extat vetus quidam *Catalogus virorum illustrium*, qui olim Henrico Gandavensi tribuebatur, rectius vero a monacho Affligemiensi, Henrico Bruxellensi, confectus dicitur. Fuse de hoc catalogo egit F. PELSTER, in *Histor. Jahrbuch*, XXIX, 1918, p. 253-168. Quaestiones de hoc celebri Catalogo motae iterum scite tractantur a N. HAERING, *Der Literaturkatalog von Affligem*, in *Revue Bénédictine*, LXXX, 1970, p. 64-96. Etiam *Auctarium* antiquum illius Catalogi extat. Ms. Catalogi asservatur etiam Bruxellis, Bibl. reg. 18716-18719, proveniens a scriptorio abbatae Parcensis. — In cod. 's Gravenhage, Kon. Bibliothek, 76.E.15, « Auctarium » dictum continetur. In cuius fine additur notitia relate ad Philippum de Harvengt : « Philippus bonespei abbas

ingenii subtilitate sagacissimus necnon et nectareis scripturarum fluentis adplene imbutus». Ms. istud, pulcherrime scriptum, saeculo duodecimo exaratum dicitur. (Cfr. N. Häring, l.c., p. 65, n. 5.) (J.B.V.)

« Hortus » constitue un thème connu chez les auteurs spirituels anciens. « Hortus » est employé, entre autres, comme un symbole de la Sainte Vierge. Ainsi chez Philippe de Harvengt, dans son Commentaire in Cantica Canticorum. À ce propos, nous lisons dans l'article : *Hortus chez les auteurs médiévaux*, dans le *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VII, fasc. XLVI-XLVII, col. 773 s. (auteur : E. BERTAUD) : « Le prémontré Ph. de Harvengt († 1183) déclare : Dans le premier jardin le serpent a supplanté (*supplantavit*) la première femme, le Fils de Dieu s'est alors planté (*plantavit*) un autre jardin », qu'il a confié à la Vierge Marie, qu'il a rempli de sa grâce et de ses vertus ». (In *Cantica* 4, 25.) « Le Fils a envoyé l'Esprit dans le jardin, c'est-à-dire dans le sein d'une vierge », *ad medelam*, pour le Salut (4, 29). Le jardin de Marie, c'est l'incarnation du Verbe, ce sont les mystiques épousailles, c'est la *mysterialis unitas* du Fils et de la Mère, c'est aussi le jardin de l'amertume de la Passion (5, 2; 6, 11). (J.B.V.)

SCRIPTA HODIERNA

Ardena.

Diarium Parisiense « Le Figaro », 7 ianuarii 1971, haec, inter alia, scribit, auctore Y. CHAUVELIN : « À la sortie de Caen s'élève l'abbaye d'Ardenne, fondée en 1122 par les Prémontrés. Une menace pèse sur ce bel ensemble architectural : l'expansion tentaculaire de Caen dans sa direction... Malgré les ravages causées par le temps et les combats de la Libération, l'abbaye conserve encore de fort beaux témoins du XIIIe siècle : l'église abbatiale, un bâtiment abritant le puits et, autour de la vaste cour de la ferme, une superbe grange, les écuries, la poterie et une suite de communs comprenant « l'étable à loger les pauvres passants ». Au XVIIe siècle, l'abbaye fut « modernisée »... Malheureusement, rien ne reste visible du cloître médiéval. Seules subsistent, sur le mur sud de l'église, les traces de celui qui le remplaça au XVIIe siècle. Il est probable qu'une fouille du terrain, en bordure de l'édifice permettrait la mise au jour des fondations du XIIIe siècle qui durent servir d'appui au cloître de l'époque classique. Vendue à la Révolution, l'abbaye appartient aujourd'hui à trois propriétaires ruraux qui se partagent bâtiments et terres, enclos dans l'enceinte des murs du XIIIe... Ces propriétaires font disparaître peu à peu les bâtisses parasites et restaurer les structures anciennes sous la conduite de M. Jean Merlet, architecte en chef des Monuments historiques. C'est ainsi que se poursuivent les travaux sur l'abbatiale très endommagée par les bombardements. À la cadence (actuelle), la restauration de la nef et des voûtes ne sera pas terminée avant 1974.

Nous croyons savoir que la Municipalité de Caen avait projeté d'acquiescer l'abbaye dont le sanctuaire, du fait du développement de l'agglomération, est appelé à devenir église paroissiale dans un proche avenir. Les autres bâtiments pourraient alors abriter le centre culturel du nouveau quartier. » (J.B.V.)

Artosa-Suberno.

On lit un très intéressant article de M. J. FOURCADE dans la revue de la *Société des sciences et des lettres de Bayonne*, nouvelle série, n° 119, p. 805-822, consacré lui aussi à un chemin de Saint Jacques : *Les pèlerins de Saint Jacques de Compostelle sur la route du littoral : le prieuré-hôpital de Zuberno*. Cette route de Saint Jacques, très fréquentée surtout aux XIIe-XIIIe siècles, était jalonnée, elle aussi, de centres d'accueil. Suberno (orthographe basque actuelle : Zuberno), était le dernier centre français. Après avoir appartenu à l'ordre de Saint Jacques à l'épée, il passa à celui du Saint Esprit de Montpellier, et enfin aux chanoines prémontrés de l'abbaye d'Arthous. Un certain nombre de registres, concernant la période prémontré de Suberno, ont été versés aux archives municipales de la commune d'Urrugne. Le prieur de l'hôpital était chargé de la paroisse de Birriatou en Labourt. (X.L.O.)

Averbodum.

Dans *Questions Liturgiques*, 1970, p. 289-192, Pl. LEFÈVRE publie : *Les antiennes du vendredi après les cendres dans la liturgie de Prémontré*. Après avoir donné les formules de ces antiennes, l'auteur édite une large documentation liturgico-historique de ces textes ; et conclut : « Quant aux Prémontrés, ils ont sauvé un certain nombre d'antiennes du vendredi en question en les plaçant aux heures diurnes de ce jour, ainsi que celle de « Frange esurienti », réservée à none de l'office ferial durant les quatre premières semaines du Carême ». (J.B.V.)

Maximilien, grand capitaine du roi Charles-Quint, compte d'Egmont et seigneur de Buren, mourut peu après le 23 décembre 1548. Un « récit », tout simplement inventé fut composé autour de ce décès. Un vrai récit à ce sujet se trouve dans un document aux archives de l'abbaye d'Averbode. Notre confrère Pl. LEFÈVRE édite ce dernier texte, en y ajoutant des extraits de pièces d'archives de la cathédrale St-Michel de Bruxelles. Une introduction très soignée précède l'édition de ces textes. Cfr. *Le « vin de l'étrier... et la mort ». Récit des derniers moments de Maximilien de Buren, grand capitaine de Charles-Quint († 1548) par un témoin oculaire*, dans *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, CXXXV, 1969, p. 71-90. (J.B.V.)

E. R. DE ROOVER, *Gospel and Life*, Roma, Centro Don Edoardo Poppa, 1970, 16 × 11,5, 78 p. (Vertaling door G. Van den Bergh, Averbode, van : *Poppe en het Evangelie*, Averbode, E.K.-Herautjes, 33, 1957.) (U.G.)

Anno finiente 1970, prodiit fasc. 99 (t. XVII) *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*. In quo, col. 816 s., legitur articulus : *Fontaine (Aimé de)*, (De Fonte), auctore Tr. GÉRITS (De Fonte per plures annos fuit Vicarius generalis Ordinis, quando cardinalis Pisani abbas commendatarius erat Praemonstrati). Legitur ibidem de Fonte vices praesidis assumpsisse in Capitulis generalibus aa. 1530 et 1531. Quod quidem aegre admitti posse videtur pro anno 1530, eo quod abbas generalis, de Bachimont, explicitis verbis adfuisse asseritur in hoc Capitulo, iuxta Acta huius Capituli relata in ms. Laon 538, p. 256. Recte de Fonte praeses dicitur Capitulorum generalium annorum 1531, 1533, 1537, 1544; idem dicendum videtur de Capitulo generali anni 1545. Acta quidem huius Capituli desunt in ms. Laon 538; asservatur autem in archivo abbatae Tongerloensis, liasse : Capitula Generalia, documentum e quo constat De Fonte, qua praesidem Capituli dicti, scripsisse abbati Tongerloensi, quatenus huic abbati a Capitulo committitur cura visitandi pastores Circariae; insuper abbatibus circariae Brabantiae communicatur eos invitatos esse in civitatem Avesnes ad hoc ut constitueretur delegatio mittenda ad Concilium Tridentinum relate ab obtinendam resignationem cardinalis Pisani qua abbatis commendarii Praemonstrati. (J.B.V.)

Over het Oost-Brabantse dorp Rummen, dat tijdens het oud regime door kloosterlingen van Averbode bediend werd, schreef J. LAPORTE een artikel in *De Brabantse folklore*, nr. 187, sept. 1970, p. 269-277 : *Rummen, de oostelijke uithoek van Brabant*. Naast een beknopt geschiedkundig overzicht van het dorp, vindt men er een beschrijving van de parochiale kerk (1759-1760), die in 1770 door de Luikse wijbisschop K. d'Oultremont werd ingewijd, en een lijst van Witheren-pastors uit de XVIIe en de XVIIIe eeuw, met vermelding van hun voornaamste werken. (T.G.)

In de reeks *In Dienst van het Woord*, kwam van de pers : Deel 11, Advent-Kersttijd III. Deze bundel bevat 49 lezingen voor koorgebed en persoonlijke bezinning, hoofdzakelijk genomen uit oud-christelijke en middeleeuwse bronnen. De bundel werd samengesteld en vertaald door Kfrs. U. E. Geniets, E. K. Duchatelez en E. E. Verstappen (Averbode) en bevat ook enkele Praemonstratensia : lezingen uit Adam Praemonstratensis, Anselm van Havelberg. Tevens werd een uittreksel opgenomen uit een artikel van Kfr. G. van der Velden (Berne). De bundel verscheen bij J. H. Gottmer, Haarlem, 1970, 96 p. (U.G.)

Belgium.

F. JACQUES. *Saint Martin titulaire d'églises et de chapelles dans l'ancien diocèse et la province de Namur*. In *Revue Bénédictine*, LXXX, 1970, p. 97-137. Le culte de S. Martin fut très populaire au moyen âge; plusieurs églises et chapelles l'eurent comme titulaire. Mr. Jacques

cite, quant aux fondations prémontrées dans l'ancien diocèse de Namur, ces églises : Jassogne (abbaye de Leffe); Jauche (abbaye d'Averbode); Sorinnes (Leffe); Le Mesnil (Chaumont); Senenne (Floreffe); Villers-Deux-Églises (Floreffe); Floreffe (chapelle centrale). (J.B.V.)

Onder leiding van Kfr. J. Van der Veken (Postel) verscheen : *Nieuw-Gemeenschapsmissaal*, voor zon- en feestdagen, liturgisch jaar C (Turnhout, Brepols & Proost, 1970, 606 p.). Dit missaal is een aangepaste vertaling van het *Nouveau Missel Dominical de l'Assemblée*, uitgegeven door de Benediktijnen van de Sint Andriesabdij. Aan deze uitgave werkten verschillende konfraters mee : J. Wijnants en F. De Wilde (Postel), C. L. Caals (Averbode), L. B. Bortier en het Apostolaat voor Kerkelijk Leven (Tongerlo). Er werden 20.000 ex. gedrukt. (U.G.)

Belgium-Gallia.

Duo membra Commissionis Historicae Ordinis, canonici Bernenses, A. VAN DEN HURK et H. VAN BAVEL, recenter iter instituerunt in quattuor abbatias Ordinis, quorum abbates olim Patres-Abbates Ordinis dici solebant : Prémontré; St. Martin-de-Laon; Floreffe; Cuissy. In *Berne*, XXIII, 1970, p. 99-110, sub inscriptione : *De vier stamabdijen der Orde van Premonstreit*, A. VAN DEN HURK, paucis historiam illarum abbatiarum texit; insimul descriptionem exhibet aedificiorum olim et partim adhuc existentium illarum abbatiarum. (J.B.V.)

Bellozanna.

La Commission des antiquités de Seine-maritime, continuant le répertoire des monuments du département, a consacré sa journée d'études du 28 juin 1968 à l'église de Brémontier, commune de Brémontier-Merval. Le *Bulletin de la commission des antiquités de Seine-maritime*, 1968, tome 26, aux p. 131-134, donne le procès-verbal de cette visite. La plupart des œuvres d'art de cette église, proviennent de l'ancienne abbaye de Bellosanne. Par exemple les lambris du chœur; ou la chaire à prêcher, ancienne chaire du réfectoire; une statue de Notre-Dame de Bellosanne; des statues de S. Augustin et de S. Norbert; un ensemble homogène, su XVIIIe siècle, en bois, apporté par le p. J.-P. Delamare, dernier prieur-curé de Brémontier : deux statues d'anges, et trois scabelles de chantres. (X.L.O.)

Berna.

Aan 't feit, dat de Abdij van Berne van 1650-1797 te Vilvoorde bij Brussel een nederzetting had, die het karakter van een refugiehuis bleef behouden en nooit tot een volledig klooster uitgroeide, dankt ze het toch, dat ze in het *Monasticon Belge* (tome IV, vol. 3, p. 677-685) behandeld werd. De in het door het Centre National de Recherches

d'Histoire Religieuse in 1969 uitgegeven standaardwerk opgenomen bijdrage draagt niettemin de titel : *Abbaye de Berne, à Vilvorde*. Ze is van de hand van Mevr. P. PIEYNS-RIGO.

Na het gebruikelijke overzicht van bronnen en literatuur, wordt een zeer korte opsomming gegeven van de geschiedenis der abdij van 1134-1650, daarna wordt een beknopt levensbericht gebracht van de 12 abten, die in anderhalve eeuw tijds te Vilvorde gehuisvest zijn geweest.

De bijdrage is ter algemene oriëntatie zeer nuttig, maar men dient zich bij gebruik ervan terdege van bewust te zijn, dat de juiste schrijfwijze van de Nederlandse plaatsnamen, persoonsnamen en boektitels voor de Franstalige schrijfster een veel te zware opgave is gebleken. (A.v.d.H.)

De Latijnse School te Gemert, die in 1587 door Hendrik van Russenberg, Landskommandeur van de Balije van Aldenbiezen werd gesticht, en waarvan de Gemertenaar Gerlacus van den Elsen bij het 3^e eeuwfeest de geschiedenis beschreef, is als priesteropleidingsinstituut in Noord-Brabant eeuwenlang van zeer grote betekenis geweest. Leden van de Duitse Orde, saeculiere priesters, Predikheren en Norbertijnen zijn in de loop der tijden opgetreden als rectoren van het merkwaardige onderwijsinstituut, dat veelal latere roepingen aantrok.

Sedert 1917 zijn 3 leden van Berne als rector opgetreden, nl. Fidelis van den Noort (1917-28), Fredericus van den Acker (1929-52) en Drs. Gerbrand Brouwer (1952-71). Als corectoren traden de volgende Bernenses officieel op : Fidelis van den Noort (1911-17), Constantius Bazelmans (1918-23) en Basilius Cornelissen (1923-52). Ook verschillende andere leden van de Abdij van Berne vervulden in de laatste decennia aan de Latijnse School een volledige of gedeeltelijke onderwijstaak.

Vanaf 1 september 1969 heeft de Latijnse School bij gebrek aan priesterkandidaten haar poorten gesloten. De Stichting blijft bestaan, doch het beheer ervan moet nog voor de toekomst geregeld worden. De curatoren, de bisschop van Den Bosch, de abt van Berne en de pastoor van de Sint Jansparochie te Gemert, hebben inmiddels de onroerende goederen verkocht en daaraan een aangepaste bestemming, ad pios usus, gegeven.

Drs. G. Brouwer, de laatste rector van de Latijnse School te Gemert, werd aangewezen om in het domus generalitia te Rome de functies van econoom, bibliothecaris en archivaris te vervullen. (A.v.d.H.)

Het Gymnasium Sint Norbertus te Heeswijk begon in zekere zin, toen Gerlacus van den Elsen in de zogenaamde « zonnekamer » van de Abdij aan 4 priester-kandidaten middelbaar onderwijs begon te geven. In 1889 verrezen de eerste schoollokalen en een recreatiezaal, die meermalen vergroot werden. In 1938 begon de bouw van een nieuw gymnasium tegenover de Abdij, dat op 1 maart 1965 vanwege het samengaan met het Sint-Damiaan-College te Sint-Oedenrode de naam « Bernrode » kreeg, en zowel rijkserkenning als subsidie verwierf.

Naast het inmiddels « open » of vrij geworden Gymnasium « Bernrode » bleef het « Norbertuscollege » bestaan als internaat. Door het jaar na jaar verder teruglopen van het aantal internen in Heeswijk, zoals ook elders, bleef de exploitatie van de afdeling voor interne leerlingen op de duur onmogelijk. Het curatorium van « Bernrode » besloot daarom tot sluiting van het internaat over te gaan, zulks na afloop van het studiejaar 1971-1972. Het Heeswijks Gymnasium, inmiddels van priesterseminarie ontwikkeld tot middelbaar onderwijs-instituut voor jongens en meisjes, zal na die datum nog slechts externe leerlingen hebben. Zo is het instituut ook begonnen, en deze traditie van externen bleef nog lang, in beperkte mate zelfs altijd, gehandhaafd. (A.v.d.H.)

Door het feit dat de gemeente Engelen (evenals die van Empel en Meerwijk) door de stad 's-Hertogenbosch geannexeerd werden, kwamen de twee middeleeuwse parochies van Bokhoven en Engelen, beide tot dusver deel uitmakend van de gemeente Engelen, per 1 april 1971 binnen het grondgebied van de bisschopsstad te liggen. Met de Parochie van de Heilige Geest, die in 1961 gesticht werd, heeft Berne nu 3 parochies binnen 's-Hertogenbosch, met welke stad het overigens door de historie van zijn 2 refugiehuizen ook reeds nauw verbonden was. (A.v.d.H.)

Als nr. 23 in de reeks der *Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandsch recht* verscheen het *Registrum Guidonis, het zogenaamde register van Guy van Avesnes, vorst-bisschop van Utrecht (1301-1317)*, uitgegeven door dr. P. W. A. Immink en dr. A. J. Maris. In het bijvoegsel van 20 oorkonden betreffende de rechtspraak van de Utrechtse bisschoppen uit de jaren 1302-1320 staat als nr. XII op blz. 258 de tekst van een charter van Berne d.d. 1313 april 25, waarin de bisschop uitspraak doet in een geschil tussen abt en convent van Berne en de inwoners van Tuil over de grens van der uithof Maarsbergen na getuigenis met een eed op de stoel door 7 priesters van Berne (het zogeheten *seventuuch*). (H.v.B.)

Bombay.

Op 17 november 1970 werd te Bombay de « Cardinal Gracias High-School » officieel geopend en in gebruik genomen, welke door het inleggen van een volledige dubbele dagcursus dagelijks ruim 2.000 leerlingen kan onderrichten en nu reeds iedere dag door meer dan 1.800 leerlingen, jongens zowel als meisjes, bezocht wordt.

Omdat de Nederlandse Regering in het kader van de ontwikkelingshulp met ruim een half miljoen gulden de tot-stand-koming van genoemde High-School ondersteunde, werd de inauguratie-plechtigheid gepresideerd door de Heer E. S. de Jongh, Consul-generaal der Nederlanden te Bombay. Uit erkentelijkheid voor de steun uit Nederland

werd het auditorium of de aula, die berekend is op 1.000 zitplaatsen, door de Heer de Jongh tot « Hollandia Hall » gedoopt. Volgens opzet zal later een koperen gedenkplaat in de ontvangzaal de hulp van Nederland blijven vermelden. Ook andere instanties als Propaganda Fide, Oostpriesterhulp en tal van particulieren in India en Nederland maakten de volooing van het omvangrijke « Bombay-project » mogelijk.

Het werk begon in eerste aanleg, toen één Norbertijn, zich in oktober 1965, in een primitief schuurtje in de « slums » of de krottenwijk van het stadsgedeelte Bandra East van Bombay vestigde. In april 1966 kreeg hij 2 confraters bij zich. Het was de bedoeling van Kardinaal Gracías, dat de Norbertijnen te Bombay een scholen-complex zouden bouwen, een kerk zouden oprichten en de daarbij horende pastorie als klooster zouden benutten. Op 26 januari 1967 begon men te bouwen. Op 1 mei 1967 werd de parochie van Saint Joseph the Worker (Sanctus Joseph Opifex) officieel aan de Norbertijnen overgedragen. De kerk van deze parochie en de pastorie, tevens klooster, zijn beide naast de High-School gelegen en kwamen vrijwel gelijktijdig met haar klaar. Werd de High-School in de voormiddag van 17 november 1970 door de consul-generaal officieel geopend, na de middag zegende Kardinaal Gracías de nieuwe kerk in. Beide plechtigheden werden door Dr. Marcel van de Ven, abt van Berne, bijgewoond.

De leiding van de High-School ligt in handen van een Norbertijn uit India. De klooster-pastorie wordt thans bewoond door 7 priesters-norbertijnen en 10 juniorees-theologanten, die op het groot seminarie van Bombay hun cursussen volgen. (A.v.d.H.)

Blancalanda.

Dans son livre sur *La révolte des nu-pieds et les révoltes normandes de 1639*, Mlle FOISIL mentionne, p. 204, le cas de l'abbé de Blanchelande, Philippe II Trousesey, qui ne fit rien, bien au contraire, pour arrêter la révolte. La conduite du personnage était d'ailleurs si peu exemplaire, qu'il fut excommunié quelques années plus tard. (X.L.O.)

Casa Dei.

Les Chanoines de la Case-Dieu, une abbaye Prémontrée fondée en 1136 au canton de Plaisance, commune et territoire de Beaumarchès (Gers), diocèse d'Auch, et dont les archives sont probablement conservées aux Archives de Gers, Série H., furent dispersés pendant la Révolution, leur église abbatiale et Bâtiment Claustraux vendus comme biens nationaux. (N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, III, 1956, p. 171-174). En 1861 il ne restait de l'abbaye que quelques voûtes et fragments d'architecture. Monsieur Charles Samaran, Membre de l'Institut, Directeur honoraire des Archives de France, vient de signaler dans une publication de la *Société archéologique et historique du Gers* (1968), p. 25-28, un fragment provenant de cette ancienne abbaye. C'est un tympan charmant de piété naïve datant du

XIVe siècle qui se trouve actuellement à Paris, formant aujourd'hui le devant de l'autel de la nouvelle église du couvent des Bénédictins, n° 5 de la rue de la Source dans le XVIe arrondissement. Il représente la Sainte Vierge, couronnée par deux anges, assise à la droite de son fils qui, lui aussi couronné, la bénit.

L'auteur de la présente note vient d'apprendre du savant Bénédictin Dom Chaussy que cette pièce a été offerte à l'abbaye de Sainte Marie par M. Jules Cheville, fils d'un officier de cavalerie. Sa mère s'appelait Caussade et était fille d'un notaire du pays. Les parents de M. Cheville auraient apporté cette pièce à Clamart. Lorsque M. Cheville vendit sa maison en 1963, il fit don de cette pièce — par l'intermédiaire de Dom Chaussy — à l'abbaye de Sainte Marie. Elle a été insérée fort heureusement dans l'autel de l'église. (A.L.G.)

Fons Calidus (Fontcaude).

L'abbaye de Fontcaude (France, département de l'Hérault) sera peut-être sauvée et aura une certaine activité culturelle et religieuse. Une association « Les amis de Fontcaude » a été fondée en décembre 1969. (L'abbaye de Frigolet est aussi représentée dans cette association.) Une partie des bâtiments plus ou moins en ruines a été déjà rachetée, mais à cause de la spéculation des propriétaires les achats avancent lentement. L'église abbatiale du XIIe siècle est en assez bon état, dans ses parties rachetées les fouilles et le déblaiement ont commencé. Une demande de classement a été déposée et il semble qu'une décision favorable est imminente. Au cours du mois d'août 1970 deux différentes équipes de la Télévision française ont fait reportage sur Fontcaude. (L.D.)

Fons Harouysie.

Prioratus ille (Fontaine-Harouys) annumerari non solet monasteriis ordinis Praemonstratensis. B. POCQUET DU HAUT-JUSSÉ (prof. Rennes), tamen sermonem habet de hoc prioratu in fasc. 99 (t. XVII) *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (1970), col. 837. Et quidem his verbis : Prieuré épendant de l'abbaye de... Lieu-Dieu en Jard (diocèse de Luçon), situé au diocèse de Rennes, paroisses de Drouges et de Rannée... Il avait été fondé par Guillaume de la Guerche, mort en 1223. Les « moines », vers 1546, ayant « quitté leur religion et apostasié », ce bénéfice fut uni à la mense abbatiale. Il l'était encore en 1790, bien qu'entre temps (1720) il soit tombé en commende. Il était taxé 35 sous à la décime de 1330. Il en reste des vestiges du XIIIe s. et de 1752, au bord d'un étang ». (J.B.V.)

Fontenelles.

R. AUBERT brevem tradit notitiam monasterii *Fontenelles* in *Dictionnaire d'Hist. et de Géogr. ecclésiastique*, fasc. 99 (1970), t. XVII, col. 958. Monasterium istud Monialium fuit « éphémère monastère de

religieuses de l'ordre de Prémontré dans l'ancien diocèse de Soissons ». (J.B.V.)

Gallia.

Dom J. BECQUET, O.S.B. (Ligugé), a l'intention de poursuivre la publication des *Abbayes et Prieurés de l'ancienne France*, commencée jadis par dom Besse. Cette publication est reprise avec un tome XIV, consacré à l'actuel diocèse d'Arras (province ecclésiastique de Cambrai). Cette édition sera publiée, en fascicules, dans la *Revue Mabillon* (couverture rouge). Le n° 241 (juillet-sept. 1969), en commence la publication, avec des cartes, et des introductions, abréviations et références. Dans l'introduction historique, nous trouvons deux paragraphes, consacrés aux chanoines réguliers de la région envisagée, en particulier au Prémontrés. Nous y lisons, (*l.c.*, p. 36 s.) : « En pays picard, les Prémontrés de Sélincourt avaient fondé Saint-Josse-au-Bois qui fonda presque aussitôt Saint-André-au-Bois. De Saint-Josse vint à Théroüanne le successeur de Bx Jean de Warneton, l'évêque Milon Ier (1130-1158/9) et la ville épiscopale s'enrichit bientôt, pour la seconde fois en un demi-siècle, d'un nouvel établissement religieux tout proche, mais canonical cette fois, et dédié à saint Augustin. D'autre part, la collégiale de Licques fut transformée en abbaye de l'ordre de Prémontré.

À Arras, l'archidiacre Conon, devenu cardinal-légat de la papauté grégorienne en 1107, laissait derrière lui une fondation de clercs-ermites, à Arrouaise, et ce fut le prototype d'une observance et d'une organisation canoniales qui doivent beaucoup à l'expérience de Prémontré. Si l'Artois fournit d'emblée au nouveau chef d'ordre la collégiale castrale d'Hénin-Liétard et le sanctuaire de Marceuil à transformer en abbaye, c'est le Boullonnais qui offrit le terrain le plus neuf : Beaulieu et Doudeauville sont des fondations rurales, tout comme Ruisseauville en Morinie qui aurait préparé à la vie canoniale le Prémontré Milon II, successeur de Milon Ier à Théroüanne; de plus, le zèle des comtes de Boulogne transforma en abbayes d'Arrouaise les deux chapitres de la ville et facilita l'extension de l'ordre en Angleterre. Mais ni Prémontré ni Arrouaise ne se rallièrent les clercs ermites de Saint-André-les-Aire en Morinie et d'Eaucourt en Artois ». (J.B.V.)

Gempe.

Vanaf de XVe tot de XVIIIe eeuw bezat het Norbertijnerklooster van Gempe een refugiehuis aan de Dorpstraat (huidige Diestsestraat) te Leuven. In 1718 kocht het klooster een huis aan de overkant van de straat, dat aan de abdij van Floreffe behoorde. Dit verklaart meteen waarom het oude refugiehuis in 1729 verkocht werd. Vgl. A. MEULEMANS, *Oude Leuvense straten en huizen*, in : *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, X, 1970, p. 195-196. (T.G.)

Gerusium = Geras.

Aug. von Wucherer-Huldenfeld, «dozent» apud universitatem Vindobonensem, edidit (nr. 11 serei : Dissertationen d. Univ. Wien), librum : *Die Gegensatzphilosophie Romano Guardinis in ihren Grundlagen und Folgerungen*. Wien, Notring, 1968, 219 p. (J. B. V.)

Gödöllö.

Prof. A. L. GABRIEL, Director of the Mediaeval Institute, University of Notre Dame, participated in the XIIIth International Congress of Historical Sciences in Moscow, Soviet Union and presented his *Bibliography of American Universities and Colleges Founded before 1800* to the Congress.

Professor Gabriel was elected Chairman of the August 22nd all-day of the *International Commission on History of Universities*, and presided at the nine «communications» and led the discussion following the presentation of the papers. (J.B.V.)

Au cours du deuxième congrès international de droit canonique, qui s'est tenu à Paris, du 6 au 11 avril 1970, le directeur de l'Institut médiéval de Notre-Dame d'Indiana, A. L. GABRIEL, a donné une conférence intitulée : Les collèges parisiens et le recrutement des canonistes au moyen âge. (X.L.O.)

Hispana.

Ea quae publicata fuerunt a T. MORAL, O.S.B., in *Anal. Praem.*, XLV, 1968, p. 282-308, *Bases para una historia del «Prémontré» en Espana*, ab eodem auctore resumuntur et retractantur in *Boletín de la Real Academia de la Historia*, Madrid, t. CLXV, 1969, p. 219-253 : *Hacia una Historia de la Orden Premonstratense y Portugal*. (J.B.V.)

Hungaria.

In *Dictionnaire de Spiritualité*, le prof. Pol. RADO a publié l'article : *Hongrie* (l.c., t. VII, fasc. XLVI-XLVII, 1969, coll. 675-687). Col. 687, il écrit à propos des Prémontrés : « Les premiers Prémontrés, venant de l'abbaye mère de Prémontré, s'établissent entre 1162 et 1172 au diocèse de Varad, mais ils arrivèrent probablement plus tôt en Hongrie. Leur première maison fut vouée à saint Étienne premier martyr. Bientôt après, un groupe venant de Riéval en Lorraine, fonde successivement Nagyolasz, Garab et Bozok. À la mort de Béla III (1196), on compte sept abbayes ; au cours du XIIIe siècle, trente autres se fondent ». — Comme bibliographie, sont cités le *Monasticon Praemonstratense* de notre confrère, N. Backmund, des articles de A. Horvath et de K. Juhasz parus dans les *Anal. Praem.*, des articles de A. Oszvald parus dans la revue hongroise *Gödölloi Ertésítő* de 1938/39 ; 1939/40 et ses *Additions à l'histoire des prémontrés de Hongrie au temps des Arpads*, Budapest, 1957. (J.B.V.)

Jamtara.

Op 19 december 1970 werden in Saint Norbert's Priory door Mgr. Leobard de Souza, bisschop van Jabalpur, in tegenwoordigheid van Norbertus Calmels, abbas-generalis der Orde en van Dr. Marcel van de Ven, abt van Berne, de eerste 3 Indiase Norbertijnen tot priester gewijd, die in hun vaderland volledig hun norbertijnse vorming en opleiding tot het priesterschap hadden ontvangen. (A.v.d.H.)

Luca (= Louka; Klosterbruck).

S. Clemens Hofbauer, C. SS. Red. († 13 martii 1820), a S. Pio X, summo pontifice, numero sanctorum adscriptus fuit, anno 1909. Nonnulla documenta et testimonia olim collecta in ordine ad canonizationem obtinendam publicantur in *Spicilegium Historicum Congr. SS. Redemptoris*, XVII, 1969, p. 225-351, sub titulo *S. Clemente Maria Hofbauer, CSSR y el eremitismo romano del siglo XVIII y XIX*, auctore Fr. FERRERO. Clemens Hofbauer in iuventute sua artem pistrinam didicerat. Postea abbatiam Lucensem adivit; et, uti in documento hic edito exponitur, « se contulit in monasterium Bruck, quod Praemonstratenses incolebant, ut ibi artem, quam didicerat, exerceret. Cum autem aliquantisper eo functus esset officio, abbas Gregorius Lambeck, vir humanissimus et mitis ingenio, animadvertens Servi Dei desiderium studiis vacandi, commodius illi munus iniunxit, ac triclinio praefecit... Latinis literis addiscendis sedulam dedit operam ». Postea vitam eremiticam quaesivit. Ac iuxta sanctuarium vocatum Mühlhausen secessit, postquam per quattuor annos commoratus fuerat in monasterio Praemonstratensi Lucensi (l.c., p. 240, 244, 248). (J.B.V.)

Mons Dei.

Dans son livre récent sur *La révolte des nu-pieds et les révoltes normandes de 1639* (Paris, Presses universitaires de France, 1970), Mlle Madeleine FOISIL cite, p. 273, l'abbaye de Mondaye, de telle façon que l'on pourrait croire que c'est l'abbaye elle-même qui a été détruite par les révoltés. Nous pensons qu'il faut comprendre que c'est la maison que possédait l'abbé de Mondaye à Caen, et où logeait le sieur Jean Laporte, receveur du sol pour livre sur les cuirs, qui fut détruite le 13 août 1639». (X.L.O.)

Oosterhout.

In *Spiegel Historiae*, maandblad voor geschiedenis en archeologie, 1971, VI, nr. 1, blz. 40-43, verscheen een artikel van de journalist G. L. BERK met als titel *Zusters Norbertinessen*, dat evenwel alleen over Oosterhout handelt. Wat betreft de essentie van het kloosterleven is dit artikel bepaald oppervlakkig. Volgens de auteur is « religieuze » synoniem van « contemplatieve » en geven de zusters nu de voorkeur aan de tweede benaming! Kortom, het kloosterleven wordt

hier geschetst, — om het met de woorden van de schrijver te zeggen — « voorzover een leek in het kloosterleven dat één-twee-drie kan bevatten ». Het werd dan ook een misvatting. Gelukkig gaat de auteur spoedig over naar een beschrijving van het restaureren van oude boeken door de zusters. Hier is zijn uiteenzetting competent en zijn fotomateriaal prachtig. Minstens voor het culturele werk van de zusters zal dit artikel belangstelling wekken bij het grote publiek, wat reeds een bijzondere verdienste is. Toch mag men verhoplen dat niet alle bezoekers achteraf de schrijver van dit artikel zouden gelijk geven waar hij zegt : « Of zo'n leven in het licht van onze tijd nog werkelijk zin heeft, kan ik na dit bezoek niet uitmaken ». (W.M.G.)

Vallio Sanctae Catharinae.

Het zevende eeuwfeest van de aansluiting van Sint Carharinadal bij de Orde zal in 1971, over heel het jaar verspreid, op velerlei manier herdacht worden. Zo staan met name herdenkingsdagen te Wouw, Breda en Oosterhout, de plaatsen waar het klooster in de loop der tijden gevestigd was, op het programma, terwijl op andere dagen weer de historische verbondenheid met het Bisdom Breda en met de Orde hun accent zullen krijgen.

Door een ontmoeting met een groot aantal vertegenwoordigers van de pers op 12 januari 1971, door een achttal zogenaamde « open dagen », bedoeld als contactdagen met de buitenwereld, door een tentoonstelling van 4-19 september en een dag van samenzijn met vertegenwoordigers van andere Nederlandse monialen op 1 oktober, hoopt men tot een vruchtbare uitwisseling van gedachten tussen Sint Catharinadal en een wijde omgeving te komen.

De oorspronkelijk meer als een grootse manifestatie naar buiten opgezette herdenking heeft, gelukkig, bijtijds een meer bezinnend karakter gekregen. Men zocht het daarom niet in roemen op het gegeven van 7 eeuwen verleden, neergelegd in een historisch gedenkboek, doch bezon zich op de vraag : heeft ons leven nog iets te bieden voor het heden ? Op tweeërlei wijze wil men op deze vraag een antwoord trachten te geven ; vooreerst door de uitgave van een bijzondere jubileum-uitgave, geheel gewijd aan het gebed, en in zekere zin in nauwe aansluiting daarop door een « Congres over contemplatie », van 14-17 april 1971 in de Abdij van Berne te houden.

Op 18 januari 1971, eerste dag van de Internationale Bidweek, vond te Sint Catharinadal de aanbidding plaats aan Kardinaal Alfrink van het boek *Bidden nu*, met de ondertitel *Een realiseerbare opgave*, welke de strekking van de 25 verschillende bijdragen van het werk (Roermond, J. Romen & Zonen, 1971. In-8°, 288 blz.) weergeven. Het initiatief tot de uitgave en het boek zelf zijn met grote waardering begroet.

Buiten de dag- en weekbladpers, die aan het 7^e eeuwfeest veel aandacht schonken, zij hier gewezen op een paar meer bijzondere publikaties. In de *Educastem*, een huisorgaan van 6 onderwijsuitgevers

van de Kluwergroep, verscheen in Jaargang 1, nummer 3 (december 1970), blz. 13-18 een met 7 foto's geïllustreerde bidrage van W. M. NIJHOF, getiteld *Dromerig kasteeltje inspireert. Witte nonnekens van Oosterhout restaureren antieke boeken*. Op populaire wijze wordt hierin aangegeven, hoe men ruim 15 jaar geleden tot 't restaureren van boeken kwam en hoe de zusters daarin een grote vakbekwaamheid wisten te verwerven.

Ook in *Spiegel Historiael* vinden we een bijdrage van de hand van G. A. LINDEBOOM; deze handelt over *De Illustre School te Breda VI*, 1971, blz. 90-94), die in 1646 in de vroegere kloostergebouwen der Norbertinense gevestigd werd. Een stadsgezicht van 1637, waarop het Oude Klooster voorkomt, en een alleraardigste gewassen potlood-tekening uit 1840 van 'n deel van t' vroegere klooster, illustreren o.m. deze bijdrage. (A.v.d.H.)

Oosterhout-Breda.

S. Catharinadal, dat zich sinds enkele eeuwen te Oosterhout bevindt, was eenmaal gehuisvest in de stad Breda. In het werk van Dr. A. J. M. BEENAKKER, *Breda in de eerste Storm van de Opstand. 1545-1569* (Bijdragen tot de Geschiedenis van het Zuiden van Nederland, XX), Tilburg, 1971, xxviii + 187 blz., vinden we (blz. 18 v.) een paragraaf gewijd aan S. Catharinadal (Breda). We lezen daar: «Sinds de XVe eeuw stonden de zusters Norbertinessen onder rechtstreekse bescherming en financiële controle van de heer. Zij leidden een beschouwend leven en voorzagen in hun levensonderhoud o.a. door onderwijs aan meisjes van goeden huize te geven. Hiertoe openden zij in 1556 een Franse school met een internaat. Omstreeks 1572 telde de communiteit 40 eigen zusters». — Op blz. 71 v. wordt melding gemaakt van de beeldenstorm die op 2 augustus 1566 zware schade aanrichtte in de kerk van S. Catharinadal. (J.B.V.)

Parcum.

De Gordaalmolen en de molen van Vossem (cfr. *An. Praem.*, XLIV, 1968, p. 170-171) maakten oorspronkelijk deel uit van het «Hof ter Munt» (Tervuren). De abdij van Park-Heverlee verkreeg dit uitgestrekt domein van hertog Godfried met de Baard (1129). De verdere lotgevallen van het landgoed worden door L. MELLAERTS besproken in zijn artikel: *De Gordaalmolen te Tervuren*, in: *Meer Schoonheid*, XVII, 1970, p. 107-110, afb. (T.G.)

In de *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, X, 1970, p. 217-231, wijdt J. DE KEMPENEER een geïllustreerde publikatie aan *De pachthoeven en de watermolen van de abdij van Park te Bertem*. In 1191 stond Hendrik van Bertem de erfgoederen, die hij van de abdij van Corbie te Bertem hield, aan de Parkabdij af, mits een jaarlijkse cijns aan de Franse abdij te betalen. Op dat terrein ontstond het Sint-Medarduspachthof, dat tot 1797

in het bezit van de Parkheren bleef. De lotgevallen van het hof, de lijst van de pachters en de huidige toestand van de hoevegebouwen (XVIIIe eeuw) worden er beschreven. Het pachthof van Daelem te Bertem werd in 1517 door prelaat Ambrosius van Engelen aangekocht. Het maakte tot 1794 deel uit van het kloosterdomein. Tenslotte bespreekt de auteur ook de geschiedenis van de watermolen van Sint-Verona, waarvan reeds sprake is in 1343 en die in 1797 publiek verkocht werd. (T.G.)

In het tijdschrift *Heverlee*, V, 1969, afl. 1, p. 31-35, ill., wijdt Sighert van Vinkenbosch (= S. F. MAËS) een artikel aan : *De bibliotheek van de abdij van 't Park*. (T.G.)

Pernetium (Pernegg)-Strahow.

Altovadum sive Hohenfurt fuit coenobium celebre ad Ordinem Cisterciensem pertinens. Historia huius domus exponitur, auctore S. GOTTMICH, *Hohenfurt in Cistercienser Chronik*, LXXVI, 1969, p. 27-139. Huic abbatiae plures paroeciae incorporatae erant. Istae paroeciae non raro regebantur a sacerdotibus saecularibus; interdum etiam a Praemonstratensibus. Ita, annis 1645-1647, « Fr. Wenzl Rigeldius, ein Prämonstratenser aus Perneck; ... in 1648 übernahm P. Ambros Mur, Prämonstratenser von Strahow bei Prag » paroeciam Priethal dictam (l.c., p. 61). (J.B.V.)

Postula.

In de *Inventaire des archives de la famille van der Straten-Waillet*, door A. VAN NIEUWENHUYZEN en F. LADRIER, 1969, vindt men tussen de documenten die blijkbaar geen verband houden met het fonds blz. 179, nr. 1919 : « Pièces relatives à la famille de Meulenaere : Acte de décès de Charles-François, 1857; pièces relatives à la gestion des biens, principalement à Postel, 1725-1879, 1 farde ». Dit familie-archief bevindt zich in het Rijksarchief te Namen. (W.M.G.)

Roma.

Prodiit, anno 1970, apud donum editricem Morel, Forcalquier (Provence; Gallia), liber : *Journal d'un Chapitre*. 206 p. — Auctor libri est : N. CALMELS, abbas generalis Ordinis Praemonstratensis. (J.B.V.)

Rotha (Rot a.d. Rot).

L'abbaye de Rot fut supprimée par le gouvernement civil en 1803. Un des religieux de Rot à cette époque fut W. Mercy; R. Eyth édita en 1829, à Rotweil, une brochure à son honneur : *Erinnerungen an Wilhelm Mercy*. Dans un article publié dans *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, XXVIII, 1969, p. 180-196, intitulé :

Geistliche Ausserungen zur Fasnacht, besonders aus dem 18. Jahrhundert. L'auteur, Dieter NARR écrit (*l.c.*, p. 190) : « Wilhelm Mercy (1753-1825), Exprämonstratenser aus dem Konvent Rot an der Rot, nach Aufhebung der Hofkapelle dann Dorfpfarrer im hohenzollerischen Gruol (bei Haigerloch). Als fein gebildeter Humanist hat er sich sicherlich keinen verstiegenen Moral vorgeschrieben, den gemeinen Leuten, die unter einem drückenden Joch keuchten, auch ihre Freuden von Herzen gegönnt. « Dii quoque, ut a cunctis hilari pietate colantur, trititiam poni per sua festa jubent ». Allein zu diesen Festen dürfen nicht alle närrischen Ausschweifungen gerechnet werden. Wahrscheinlich ist es als lokales Verbot zu werten, dass Mercy es untersagt hat, am Vorabend des H. Nikolaus Kinder durch verummte Kobolde in Angst und Schrecken zu versetzen, dass es wider die « Verwechslung der Trachten an Fasnacht und die nächtlichen Masken » das Gesetz Deut. 22, 5 « seiner Gemeinde eingeschärft hat : « Ein Weib soll nicht Mannsgewand tragen, und ein Mann nicht Weiberkleider antun : denn wer solches tun, der ist dem Herrn, deinem Gott, ein Greuel ». (J.B.V.)

Sarancia.

Dans le *Bulletin de la Société des sciences et des lettres de Pau*, 4e série, tome 2, 1967, p. 25-26, J. FRIQUET, dans un article intitulé : *À la recherche du vieux chemin de Sarrance*, essaye de retrouver les traces de l'ancien chemin de Saint Jacques qui passait dans la vallée et ensuite par le Somport. (X.L.O.)

Tongerloa.

W. DEKKERS, *Roosendaal. 1268-1968*. Bij de uitgeverij Toren, Tongerlo, 1970, verscheen dit boekje (69 blz.). De parochie « Roosendaal » werd in 1268 aan de abdij Tongerlo toevertrouwd; in 1968 was dit nog het geval. De geschiedenis daarvan wordt in deze brochure beschreven. (J.B.V.)

Door de Nationale Landbouwmaatschappij. Provinciale dienst voor Ruilverkaveling en Bodemverbetering werd op het einde van 1970 een gestencilleerd verslag gepubliceerd, met drie kaarten : *De ruilverkaveling Tongerlo-Geel*. Ook abdijsgoederen vielen in deze verkaveling die van belang is voor de economische en landbouwgeschiedenis van Tongerlo. (M.K.)

H. DE RIDDER-SYMOENS en L. MILIS hebben in samenwerking een studie gemaakt over : *Tongerlo en zijn studenten op het keerpunt van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden*, in *Ons Geestelijk Erf*, XLIV, 1970, p. 405-431. Aan de hand van matrikels en studentenlijsten en van het abdijsarchief werd een lijst van 44 studenten opgemaakt, die aan verscheidene universiteiten hebben gestudeerd. In dit eerste deel wordt van deze studenten een alfabetisch-biografisch register opgesteld. Aanleiding tot dit artikel was het feit dat in de periode

1513-1539 zeven kanunniken van Tongerlo aan de universiteit van Orleans studeerden. De Schrs. stelden zich tot doel een studie te maken over o.m. het milieu en de opleiding van de kloosterlingen van Tongerlo, waarvan de resultaten in een tweede artikel zullen aangehaald worden. (M.K.)

Vallis Dei.

A. DEBLON publie dans le *Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire du diocèse de Liège*, XLIX, 1969, p. 1-62, un article : *Le clergé du doyenné de Graide au XVIIIe siècle*. Graide appartenait jadis au diocèse de Liège. Comme documents édités dans cet article, nous trouvons un rapport du doyen rural de Graide (1700), adressé au vicaire général de Liège. D'après ce rapport, deux paroisses de ce doyenné furent dirigées à cette époque par des religieux de Lavaldieu : Louette-Saint-Pierre et Willesye. Henri Renel et Remi Lesire y étaient curés. Ils s'acquittèrent très convenablement de leurs fonctions. (J.B.V.)

Wiltina.

Paroecia Sistrans-Lans annumeratur inter paroecias incorporatas canoniae Wiltinensi. Occasione anniversarii sexcentiesimi ecclesiae Lans, prodiit, anni 1969, apud Kirchenrat, Lans, libellus pulcherrime impressus ac venuste illustratus (32 p.) : *St. Lambert, Lans 1369-1969. Festschrift zur 600-Jahr-Feier der Pfarrkirche in Lans*. In hoc libello scripsit Hofrat Dr. Josef RINGLER, *Die St.-Lambert-Pfarrkirche von Lans* (p. 3-14); et Prof. Fr. STEINEGGER, *Lans — ein alter Siedlungs- und Kulturboden* (p. 15-32). (J.B.V.)

Windbergia.

Prodierunt fasc. 98-99, tomi XIII, *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques* (1970). In his fasciculis, plurimae notitiae, Monasteriologiam Ordinis nostris prae oculis habentes, conscripti fuerunt a cfr. N. BACKMUND. Elenchum harum notitiarum tradimus : *Fondarella* (Hispania) : col. 783 s.; *Fontaine-André* (Fons Andreae) (Helvetia) : col. 828 s.; *Fontcaude* (Fons Calidus) (Gallia) : col. 879 s. (J.B.V.)

ARCHITECTURA - ARTES

Belgium.

Van 13 november 1970 tot 4 januari 1971 werd in het « Statens Historiska Museum » te Stockholm een tentoonstelling georganiseerd rond het thema : *Från drottning Blanka till drottning Astrid* (Van koningin Blanche tot koningin Astrid). De kataloog vermeldt : nr. 18 : zilveren Evangeliariumband, uitgevoerd door de Antwerpse edelsmid

H. Mamacker-44), op last van prelaat Arnold Strejters (1530-1560), abt van Tongerlo; nr. 59 : verguld zilveren reliekkruis van Herman van Lubbeek (1380) en van Renier van Jaersvelt (Antwerpen, 1556); nr. 60 : kelk en pateen in verguld zilver, uit het atelier van Renier van Jaersvelt. Beide laatstgenoemde kunstwerken werden ten tijde van prelaat Mattheus 's Volders (1546-1565) voor Averbode gemaakt en behoren nu nog tot het kunstpatrimonium van deze abdij. De tentoonstelling « Van koningin Blanche tot koningin Astrid » werd van 15 februari tot 15 april 1971 overgebracht naar de « Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis » te Brussel. (T.G.)

De Leuvense glazenier Jan Caumont vervaardigde in 1642 voor de kerk van het Klein Begijnhof te Leuven drie gebrandschilderde glasramen, respektievelijk geschonken door Jos. Geldolf van Rijckel, abt van Sinte Geertrui te Leuven, door Johannes Masius, abt van de Parkabdij en door Nikolaas Ambrosii, abt van Averbode. De twee eerstgenoemde brandglaspanaelen bleven bewaard in het Stedelijk Museum te Leuven (sinds 1862). Het brandglas, dat prelaat Ambrosii schonk, ging vermoedelijk bij de afbraak van de begijnhofkerk verloren. Vgl. *Oude kunst C.O.O.-Leuven* (Leuven, 1970, blz. 266-267, nrs. VG/5-6). (T.G.)

Berna.

In het voorjaar van 1970 heeft het orgel van de abdijkerk niet alleen een zeer ingrijpende restauratie ondergaan, maar werd het ook vanuit de nis links boven het koorgestoelte naar de absis van het koor verplaatst. Omdat het orgel vrij harmonisch in de koorbanken werd opgenomen, bevorderde dat de rust en het evenwicht in het kerkgebouw zelf. Vooral belangrijk was echter, dat de akoustiek van het orgel door zijn nieuwe opstelling zoveel beter tot zijn recht kwam.

Ware het oorspronkelijk in 1931 gebouwde orgel uitsluitend bestemd geweest voor de begeiding van de kerkdiensten, dan zou de vele tienduizenden guldens vergende ombouw en verplaatsing zeker niet hebben plaats gevonden.

Sedert het jaar 1952, waarin het orgel ten dien einde reeds een restauratie onderging, organiseerde de Abdijsheer Clemens van den Berg iedere zomer, jaar op jaar, een reeks van 6 *orgelconcerten*, waarvoor hij de bekendste organisten uit binnen- en buitenland wist aan te trekken. Sedertdien zijn deze orgelconcerten een begrip geworden; ze trekken uit het gehele land geregeld een groot aantal bezoekers en mogen zich sinds jaren over belangrijke subsidiebijdragen van diverse zijden verheugen. Ook de laatste restauratie kwam dank zij grote steun van een groot aantal officiële instanties en particulieren.

Op het onlangs door de firma Adema-Schreurs te Amsterdam zeer ingrijpend verbouwde orgel zal in 1971 reeds de 20e reeks Heeswijkse-Orgelconcerten worden gegeven. Bekende organisten, die in Heeswijk concerteerden zijn o.m. : Marie-Claire Alain, Gaston Litaize, André

Isoir (alle 3 uit Parijs); Gabriel Verschraegen, Kamiel d'Hooghe (resp. Gent en Brussel); Albert de Klerk, Bernard Bartelink, Piet Kee (resp. Haarlem, Amsterdam, Alkmaar); Prof. Dr. Hans Klotz, Martha Schuster, Eberhard Kraus (resp. Keulen, Stuttgart, Regensburg); Pierre Segond, Guy Bovet, Jeanine Corajod (Genève); Anton Heiler (Wenen), Jan Hora (Praag), Luigi Fernando Tagliavini (Bologna), Prof. Dr. Adam Bryzeck (Katowice), Alan Harverson, Rodney Baldwin (resp. Londen, Worcestershire); Uwe Röhl (Sleeswijk), Karel Paukert (Evanston U.S.A.) en Bernard Lagacé (Montréal). (A.v.d.H.)

Dragsmark.

Tore Gjötterberg vient de consacrer une notice historique aux rapports culturels et spirituels entre les fondations prémontrées en Rhénanie et celles de la Suède occidentale au moyen âge : *Premonstratenorden — en medeltida västsvensk kulturförbindelse med Rhenländerna*, dans : *Bohuslins Hembygdsförbund Årsskrift 1970*, p. 15-22. (T.G.)

Floreffia.

La *Revue Bénédictine*, LXXIX, fasc. 1-2 est un « Mémorial dom Cyrille Lambot ». Dom Lambot fut, jusqu'à son décès, le 28 août 1968, le directeur de la revue (depuis l'année 1957). Ce fasc. 1-2 (p. 327) rassemble des articles parus auparavant dans diverses publications. Parmi ces articles figure : *Modèles iconographiques des stalles de l'abbaye de Floreffia*. Étude qui parut déjà dans : *Études d'histoire et d'archéologie namuroises* (Mélanges F. Courtoy). 1952, p. 735-744. « L'église abbatiale de Floreffia n'a guère conservé de son mobilier ancien que les stalles du chœur. Ces stalles furent exécutées sur commande de l'abbé Jean Roberti (1607-1639), par Pierre Enderlin, artiste établi à Namur. Achievées seulement vers 1648, elles furent mises en place sous l'abbatiat de Charles de Severi (1641-1662). Elles formèrent un somptueux ensemble avec le jubé de marbre qui séparait le chœur de la nef. La transformation de l'église, après 1770, leur causa de graves dommages. L'architecte Dewez remplaça l'ornementation baroque du chœur par les lignes uniformes d'un froid classicisme. Il est encore heureux que les stalles mêmes aient été épargnées ». Après cette introduction, dom Lambot montre comment on arriva à placer des personnages déterminés sur ces stalles, et comment les gravures de Théodore Galle (Anvers, 1630), furent prises comme figures à imiter. (J.B.V.)

Gallia.

Le dr. Joan EVANS, après un : *Monastic architecture in France from the Renaissance to the Revolution*, que nous avons signalé ici-même en son temps (*Anal. Praem.*, tome XLII, 1966, p. 366), nous donne maintenant un *Monastic iconography in France from the Renaissance*

to the Revolution, à Cambridge, Cambridge university press. Les Prémontrés ont droit à quelques lignes, aux p. 26-27, où sont seules citées les abbayes de Mondaye, Vicogne, et les prieurés de Sarrance et de Paris (collège de la rue Hautefeuille). Comme dans son précédent ouvrage, l'auteur mélange allègrement les ordres monastiques, et continue de placer les Grandmontains et les Fontevristes parmi les fils de Saint Augustin. Une seule planche pour l'iconographie due aux Prémontrés : le retable en terre cuite de l'abbaye de Mondaye, représentant l'Assomption. (X.L.O.)

Germania.

Grâce à la collaboration des musées d'art de Cologne, s'est tenue au « Kunsthalle » de la même ville une exposition destinée à attirer l'attention sur l'art rhénan de la fin du moyen âge. Cette exposition a permis aux organisateurs de dresser un inventaire des œuvres rhénanes conservées dans les églises et musées de l'Europe occidentale : *Herbst des Mittelalters. Spätgotik in Köln und am Niederrhein* (Cologne, 1970, 220 p., 185 pl. et XV pl. en couleurs). Ce catalogue comporte aussi des notices bien documentées sur quelques pièces ayant appartenues jadis aux établissements prémontrés. On y trouvera des renseignements artistiques et historiques concernant une peinture (n° 41) sur bois de chêne (158 × 97 cm.), représentant la bienheureuse Gertrude d'Altenberg, moniale prémontrée, distribuant des aumônes aux pauvres (DORTMUND, *Museum für Kunst und Kulturgeschichte — Schloss Cappenberg*); le reliquaire cylindrique ou *osculatorium pacis* de Steinfeld (n° 261), œuvre rhénane du XVe siècle, en argent doré, h. 12 cm. (STEINFELD, *Pfarrkirche*); le reliquaire ostensor de Sainte Ursule (n° 284), une œuvre en argent doré du début du XVIe siècle, h. 25 cm. (HEINSBERG, *Propstei- und Pfarrkirche St.-Gangolf*); un chasuble (n° 448, pl. 135) avec la généalogie du Christ, datant du XVIe siècle (HAMBORN, *St.-Johann*); deux autres chasubles (n° 440, pl. 139-140; n° 447, pl. 178) avec la nativité du Seigneur et sa généalogie, œuvres d'ateliers du Bas-Rhin, ca. 1500 et ca. 1520 (HEINSBERG, *Propstei- und Pfarrkirche St.-Gangolf*). (T.G.)

Hungaria.

En 1966, les éditions Corvina, Budapest éditèrent le livre, orné de plusieurs dizaines d'illustrations, *Les Beaux-Arts en Hongrie* (395 p.). Antal KAMPIS en fut l'auteur. Écrit et édité d'abord en langue hongroise, ce livre offre un aspect très bien documenté des différentes branches d'art, depuis le IXe siècle. Nous nous limitons ici à ce que nous trouvons dans ce livre sous le rapport de l'architecture. D'autant plus que plusieurs églises prémontrées sont nommées et décrites ici. (Avec des illustrations de l'ancienne église d'Osca : XIIe s.; de Zsambek : 1220-1256; de Türje : commencement du XIIIe s.; de Jaszo : 1745). De fait : « un assez grand nombre d'églises de l'ordre des chanoines réguliers des prémontrés ont été conservées dans un état plus

ou moins satisfaisant. Leurs caractéristiques permanentes incitent à admettre qu'à l'instar des bénédictins, les prémontrés possédaient eux aussi un atelier actif de tailleurs de pierre, se chargeant également d'exécuter des commandes étrangères à l'ordre. Leurs églises se distinguaient essentiellement par la présence d'un transept dépassant la largeur des nefs, ainsi que par un chevet à trois absides. Les plus beaux échantillons du genre sont l'église d'Ocsa (départ. de Pest), dont la construction fut entreprise aux environs de 1190 et qui se trouve dans un état presque parfait de conservation, ainsi que celle de Bény, antérieure à 1217, et enfin celle de Zsambek, légèrement différente des deux premières» (p. 43 s.) «L'abbaye de Zsambék fut bâtie de 1205 à 1220. Complètement en ruines l'édifice n'en reste pas moins fascinant» (p. 45 s.). — Jaszó (église et couvent) eut comme architecte le viennois Anton Pilgram; la construction des bâtiments actuels fut commencée en 1745 (p. 148, 151). Un des plus grands sculpteurs de son époque, Johann Anton Krause, travailla à Jaszó (p. 188). (J.B.V.)

Organa.

De Maastrichtse orgelmaker van Franse afkomst Joseph Binvignat bouwde in 1787 een één-manuaals orgel met aangehangen pedaal voor de Norbertinessenkerk te Houthem-St.-Gerlach. Cfr. G. M. I. QUAEDVLIEG, *De orgelbouwers Binvignat te Maastricht*, in : *De Maasgouw*, 89, 1970, kol. 79-88, afb. M. HOVING beschrijft in zijn boek *Het orgel in Nederland*, Amsterdam, 1966, p. 102-103 (afb. 17), het instrument van W. Robustelly, dat in 1770-1772 voor de abdijkerk van Averbode gebouwd werd en dat zich sedert 1822 in de St.-Lambertuskerk te Helmond bevindt. (T.G.)

S. Michael Antverpiensis.

Isabella van Bourbon, tweede gemalin van de graaf van Charolais, de latere Bourgondische hertog Karel de Stoute, overleed in de Antwerpse St.-Michielsabdij, de gebruikelijke pleisterplaats van de vorstelijke bezoekers, in september 1465, en werd er in het koor vóór het hoogaltaar van de abdijkerk begraven. In *Openbaar kunstbezit in Vlaanderen*, VII, 1969, nr. 16 wijdde F. SMEKENS een studie aan het ligbeeld van het bronzen praalgraf van Isabella van Bourbon, dat ca. 1476-1478 door een of meer onbekende kunstenaars gemaakt werd. Dit ligbeeld bevindt zich thans in de O.-L.-Vrouwkathedraal te Antwerpen. (T.G.)

Op 24 juli 1794 trokken de franse troepen door de Sint Jorispoort Antwerpen binnen. Van 28 juli tot 9 oogst werden alle kerken in de stad gesloten om de fransen toe te laten de kuntschatten te katalogeren, te verzamelen en weg te nemen. Tussen 5 en 12 september werd de Sint Michielsabdij geplunderd. De kuntschatten, voornamelijk schilderijen, van de verschillende kerken, werden samengebracht

in de Sint Michielsabdij, aldaar opgemeten en ingepakt voor vervoer naar Parijs. 66 panelen werden aldus naar Frankrijk overgebracht. Een uitgebreid verslag over deze kunstdiefstallen, met een hersamenstelling van de reis, het verblijf in Parijs en de latere teruggave van deze schilderijen, verscheen in het tijdschrift der stad Antwerpen, *Antwerpen*, 8 (1962), nr. 2, 66-83, onder de titel *Antwerpse Schilderijen te Parijs (1794-1815)*, geschreven door J. VAN DEN NIEUWENHUIZEN, adjunct-stadsarchivaris. In Bijlagen A en B wordt een lijst gegeven van de schilderijen, respectievelijk weggenomen en terugbekomen in 1794 en 1815. (U.G.)

Tongerloa.

In *Openbaar kunstbezit in Vlaanderen*, VII, 1969, nr. 26 verzorgde A. MONBALLIEU een studie over de *Triptiek van abt Antonius Tsgrooten* (Kon. Museum voor Schoone Kunsten, Antwerpen). Cfr. *An. Praem.*, XLV, 1969, p. 142-143. Het drieluikje, dat op last van prelaat Antonius Tsgrooten, abt van Tongerlo (1504-1530), door Gossen van der Weyden († na 1538) uitgevoerd werd, houdt duidelijk verband met Tongerlo en zijn Witheren. (T.G.)

In dit tijdschrift werden reeds twee publikaties van Dr. C. VAN DE WIEL betreffende de voormalige Oost-Brabantse Witherenparochie Vissenaken vermeld (cfr. *An. Praem.*, XLIV, 1968, p. 171; XLV, 1969, p. 122-123). In de een nieuwe bijdrage, getiteld *Vissenaken aan de Velp*, in : *De Brabantse folklore*, nr. 187, sept. 1970, p. 261-268, handelt hij over de historische gebouwen van het dorp, o.m. de St.-Maartenskerk (1778), de St.-Pieterskerk (1767) en de landelijke pastorie (1636). (T.G.)

Urbs Vetus.

La « Badia » des SS. Sévère et Martirio, près d'Orvieto, est devenue tout récemment une « hostellerie » de grand luxe. Les bâtiments abbaciaux, restaurés avec beaucoup de goût par les propriétaires actuels, sont transformés en restaurant. Un dépliant, polyglotte, édité spécialement il y a quelques mois, indique que l'on ne consomme à ce restaurant, que des produits de la ferme de la « Badia », vins compris. L'église abbatiale sert au culte. Elle est ornée, dans la sacristie, de précieuses fresques, généralement datées du XIVe siècle. (X.L.O.).

Huic Chronico conficiendo collaborationem praestiterunt : L. Detré (Montpellier); A. L. Gabriel (Notre Dame); U. Geniets (Averbode); Tr. Gerits (Averbode); W. M. Grauwen (Wemmel); M. Koyen (Tongerlo); X. Lavagne d'Ortigue (Paris); J. B. Valvekens (Averbode); H. Van Bavel (Berne-Heeswijk); A. Van den Hurk (Berne-Heeswijk).

Apud Secretariatum Analectorum Praemonstratensium obtineri potest opus praeclarum :

L. Goovaerts

Écrivains, Artistes et Savants de l'Ordre de Prémontré

4 volumina. Bruxelles, 1899-1914. Pr. : 900 fr. belg.

A. Van den Hurk, O. Praem.

Analecta Praemonstratia Tabulae Generales

I (1925) — XLIII (1947). Pr. : 215 F

Antea prodierunt in Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium :

Fasc. 1. PL. LEFÈVRE, *La liturgie de Prémontré. Histoire, Formulaire, Chant et Cérémonial.* 1957. Pr. : 150 F.

Fasc. 2. DR. W. TRENZ, *Die Prämonstratenzer-Abtei Wadgassen zur Zeit der französischen Herrschaft von 1766 bis zur Auflösung im Jahre 1792.* 1961. Pr. : 210 F.

Fasc. 4. DR. FR. W. SAAL, *Die Abtei Knechtsteden im 17. Jahrhundert.* 1962. Pr. : 145 F.

Fasc. 5. E. DELCAMBRE, *Servais de Lairuelz et la Réforme des Prémontrés.* 1964. Pr. : 230 F.

Fasc. 6. B. VANMAELE, *L'Église Prudentienne de Rome.* 1966. Pr. : 200 F.

Fasc. 7. G. WYMANS, *L'abbaye de Saint-Feuillien du Rœulx, en Hainaut (1125-1300).* 1967. Pr. : 240 F.

Fasc. 8. N. WEYNS, *Sacramentarium Praemonstratense.* 1968. Pr. : 475 F.

Fasc. 9. P. AL, *Leonhard Goffiné, O. Praem (1684-1719). Sein Leben, seine Zeit und seine Schriften.* 1969. Pr. : 220 F.

Volumina ista venalia habentur apud Secretariatum Analectorum Praemonstratensium, Abbaye-Abdij, Averbode (Belgium).

Venalia prostant
apud Secretariatum Analectorum Praemonstratensium
Abdij - Abbaye
Averbode (Belgium)

Quaedam exemplaria adhuc praesto sunt apud secretariatum Analectorum Praemonstratensium operum antea publicatorum in Analectis Praemonstratentibus.

SANTIFALLER L., *Nikolaus Liebental und seine Chronik der Aebe des Breslauer St. Vinzenz-Stiftes*. 1950. (202 pp.). Pr. : 120 F.

LEFÈVRE Pl. - VERVAECK, *A propos des reliques du chef de S. Élisabeth de Thuringe*. 1932. (56 pp.). Pr. : 25 F.

LEFÈVRE., *Gommaire Crets, Prélat d'Averbode, Abbé général de l'ordre de Prémontré. Avec Avant-propos de Mgr Calmels, Abbé général O. Praem.* x + 66 pp. Pr. : 40 F.

VAN DEN OUDENRIJN M., *Miracula quaedam et collationes fratris Wichmanni, O. Praem. quondam canonici, inter Mysticos Germaniae O.P. aetate antiquissimi*. 1930. (53 pp.). Pr. : 25 F.

SANTERAMO S., *L'Abbadia Premonstratense di S. Samuele in Barletta*. 1957. (22 pp.). Pr. : 10 F.

VALVEKENS E. - VANGENECHTEN V., *Capitula provincialia Circariae Sueviae*. II. 1929. (96 pp.). Pr. : 30 F.

VALVEKENS E., *Le Chapitre Général et les Statuts Prémontrés de 1505*. 1938. (46 pp.). Pr. : 20 F; *Les Visites Canoniques des abbayes prémontrées au quinzième siècle*. 1944-1948. (182 + 64 pp.). Pr. : 120 F; *Acta et Documenta Ioannis de Pruetis, Abbatis Praemonstratensis († 1596)*. 1954-1958. (293 pp.). Pr. : 200 F.

STEYNEN J., *Capitula Provincialia Circariae Brabantiae : 1620-1643*. 1941-1942. (69 pp.). Pr. : 35 F.

BROUETTE É., *Obituaire de l'abbaye de Saint-Yved de Braine*, 1959. ix-76 pp. Pr. : 60 F; BROUETTE É., *Obituaire de l'abbaye de Bonne-Espérance, de l'Ordre de Prémontré*, 1964, xxxviii + 325 pp. (avec tables). Pr. : 275 F; *L'obituaire primitif de l'abbaye de Saint-Paul de Verdun*. 1967. (65 pp.). Pr. : 40 F.

SAAL Fr. W., *Das Dortmunder Katharinenkloster* (Geschichte eines westfälischen Prämonstratenserinnen-Stiftes). 1963. (90 pp.). Pr. : 65 F.

PAAS Th., *Beschlüsse der Kölner Provinzialkapitel für die Westfälische Zirkarie Ord. Praem. 1665-1717*. 1930. (88 pp.). Pr. : 50 F.

VALVEKENS J. B., *Capitula Provincialia Provinciae Bohemiae, Moraviae, Austriae ac Silesiae (1641-1727)*. 1960-1966. (384 pp.). Pr. : 250 F.

VALVEKENS J. B., *Acta et Decreta Capitulorum Generalium Ordinis Praemonstratensis*. Tomus I. (1174-1500). 1966-1968. ix-224 pp. Pr. : 175 F.